

DE PENSIOENHERVORMING IN VRAAG GESTELD: RECHTVAARDIGT DE DEMOGRAFISCHE VEROUDERING DAT WE ONS BEPERKEN TOT HET VERHOGEN VAN DE WETTELIJKE PENSIOENLEEFTIJD?

DOOR | **JEAN-PAUL SANDERSON**

Belast met onderzoek aan het FNRS, verser-postdoctorandus aan het Centre de recherche en démographie et société – Université catholique de Louvain en aan het departement sociologie van de Facultés universitaires Notre-Dame de la Paix

1. INLEIDING

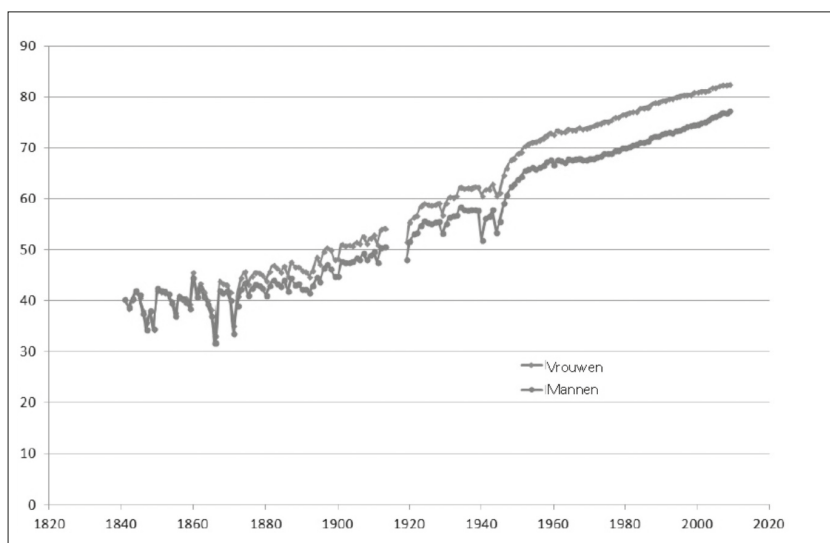
Al tientallen jaren maken wetenschappers de overheid attent op de vergrijzing van de bevolking en de sociaaleconomische gevolgen daarvan (Loriaux et al., 1990). De oorzaak van deze vergrijzing, die in alle westerse landen wordt waargenomen, is het dalende sterftecijfer en de hogere levensverwachting (figuur 1). Die gaat van 40 jaar voor mannen en vrouwen in 1840 naar 82 jaar voor vrouwen en 77 jaar voor mannen in 2009. Dit proces wordt nog versneld door de dalende vruchtbaarheid. Het resultaat is een samenleving waarbinnen het gewicht van ouderen steeds zwaarder begint te wegen (Eggerickx et al., 2011).

Gelijklopend met dit proces zien we een duidelijke verbetering van de levensomstandigheden van de mensen, die zich met name vertaalt in een hogere levensverwachting in goede gezondheid. Het is zelfs zo dat de leeftijd waarop de ouderdom begint (begrepen als een periode waarin een zekere afhankelijkheid haar intrede doet), is gestegen van 60-65 jaar omstreeks 1950 naar 73 vandaag (Caradec, 2010). Zo lijkt de pensioenleeftijd, die vroeger het moment was waarop de ouderdom zich aandienende, vandaag eerder een keerpunt te zijn, het begin van een nieuwe fase in een mensenleven.

In deze context van vergrijzing is het werkgelegenheidsbeleid van de verschillende Europese landen er voortaan op gericht werknemers langer actief te houden (Barangé, 2009). In België hebben de lopende hervormingen geleid tot de uitwerking van

het solidariteitspact tussen de generaties (Moulaert, 2006) en is men beginnen nadenken over de verhoging van de pensioenleeftijd (Devolder en Maréchal, 2007) en over de onderdrukking van de mechanismen van brugpensioen (Vandenbergh, 2010).

FIGUUR 1: LEVENSVVERWACHTING IN BELGIE (1840-2009)

Bron: Human Mortality Database.

Dit artikel heeft als doel de situatie te analyseren vanuit het standpunt van de demograaf en na te gaan in hoeverre de huidige demografische evolutie op zich de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd als politieke actie rechtvaardigt. De vraag is niet zo vanzelfsprekend. De problematiek van de vergrijzing en de gevolgen daarvan op de structuur per leeftijd (met in het bijzonder de toename van het aandeel 60-plussers) mag dan algemeen bekend zijn, het verband tussen de vergrijzing en de werkbelasting is op demografisch gebied niet zo eenvoudig te leggen. Dit verband hangt immers nauw samen met de afhankelijkheidsratio¹ en de manier waarop deze wordt berekend. In zijn meest klassieke betekenis beschouwt deze ratio alle personen in de zogenaamde actieve leeftijd (15-64 jaar), ongeacht hun situatie op de

(1) "Verhouding tussen de omvang van de populatie van ouderen die over het algemeen inactief zijn (kinderen en ouderen) en de omvang van de populatie in de beroepsactieve leeftijd. Het resultaat wordt uitgedrukt als het aantal personen jonger dan 15 jaar en van 65 jaar of ouder op 100 personen tussen 15 en 64 jaar. De gebruikte leeftijdsgrenzen kunnen variëren. Men kan afzonderlijk een afhankelijkheidsratio van jongeren en een afhankelijkheidsratio van ouderen berekenen", bron: INED, <http://www.ined.fr/fr/lexique/bdd/mot/Rapport+de+d%C3%A9pendance/motid/83/>.

arbeidsmarkt, als actieven en alle personen in de zogenaamde inactieve leeftijd (jonger dan 15 jaar en ouder dan 65 jaar) als inactieven. Door deze ratio te analyseren en de manier waarop we hem berekenen, te herbekijken, wilden wij de impact van bepaalde maatregelen (buiten de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd) op de verhouding actieven/inactieven evalueren.

Om deze doelstellingen te behalen, werden verschillende gegevensbronnen gebruikt: behalve de werkloosheidscijfers werden ook de Algemene sociaal-economische enquête 2001 en de volkstellingen van 1991 en 1970 erbij gehaald, evenals de resultaten van de recentste bevolkings- en huishoudensvoorzichten die zijn uitgevoerd door het Federaal Planbureau. Dit artikel is opgesplitst in drie delen. Het eerste gaat over de evolutie van de vergrijzing sinds de jaren zeventig; het tweede over het verband tussen de vergrijzing en de verhouding inactieven/actieven en het derde over de oplossingen die op tafel liggen.

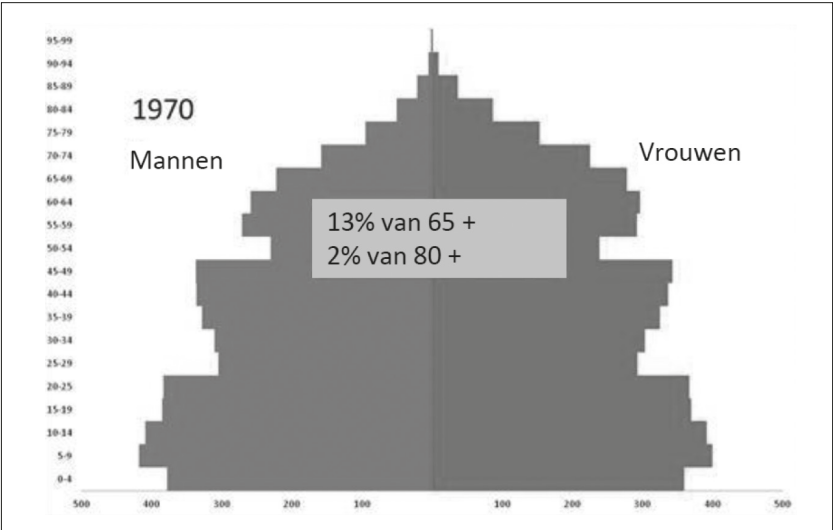
2. EVOLUTIE VAN DE VERGRIJZING SINDS 1970

Zoals hiervoor reeds is aangehaald, is de vergrijzing voornamelijk het gevolg van de verbeterde levensverwachting, waardoor steeds meer mensen steeds langer leven. Het resultaat is een geleidelijke toename van het aandeel ouderen (65 jaar en ouder). Als we gewoon nog maar kijken naar de evolutie van de leeftijds piramide sinds 1970, spreekt het resultaat voor zich.

In 1970 (figuur 2) laat de leeftijds piramide van België een structuur zien waarin de vergrijzing reeds opvalt. Er zijn dan 13% mensen van 65 jaar en ouder en 2% mensen van 80 jaar en ouder. De hele piramide draagt de stempel van de dalende vruchtbaarheid (een steeds grotere daling ten gevolge van het lagere geboortecijfer en dus van de groep mensen tussen 0 en 4 jaar) en van een langere levensverwachting, die zich vertaalt in een steeds grotere groep ouderen.

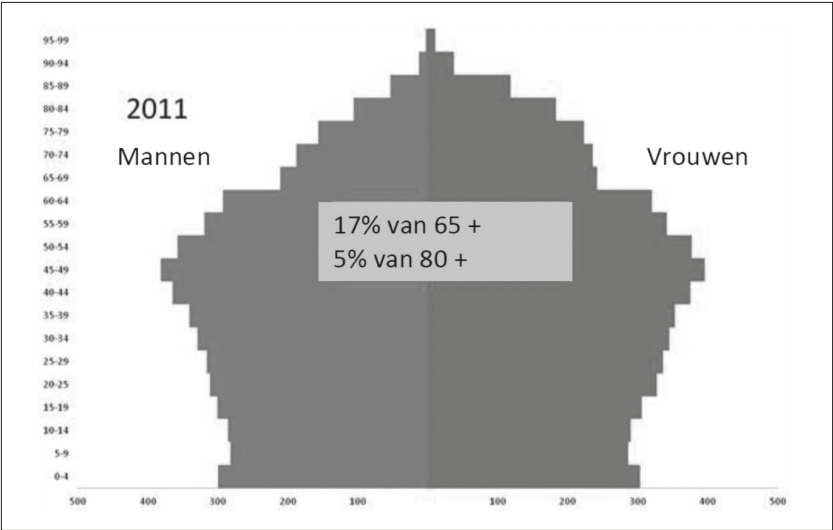
In 2011 (figuur 3) heeft de piramide de vorm van een hooibaal. Er zijn nu 17% mensen van 65 jaar en ouder en 5% mensen van 80 jaar en ouder. De basis van de piramide is nog smaller geworden en er zijn meer mensen in elk van de leeftijds klassen tussen 20 en 60 jaar dan in de leeftijds klasse 0-4 jaar.

FIGUUR 2: LEEFTIJDPIRAMIDE VAN BELGIE IN 1970

Bron: volkstelling van 1970.

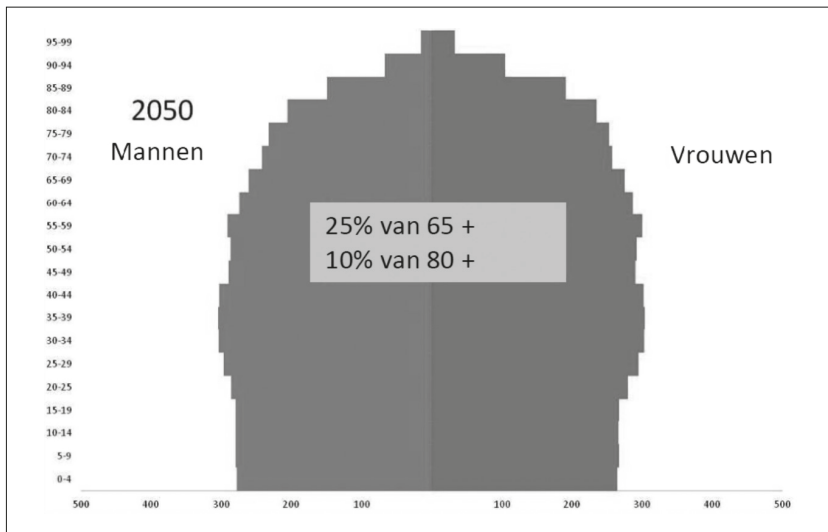
FIGUUR 3: LEEFTIJDPIRAMIDE VAN BELGIE IN 2011

Bron: Cytise/Registre national-DGSIE.

Als men de waarneming doortrekt tot 2050 (cf. federale vooruitzichten van het Federaal Planbureau (2012)), zou de vorm van de piramide (figuur 4) gaan lijken op een ton met leeftijdsklassen van een bijna identieke omvang. Er zou dan 25% mensen van 65 jaar en ouder zijn en 10% mensen van 80 jaar en ouder.

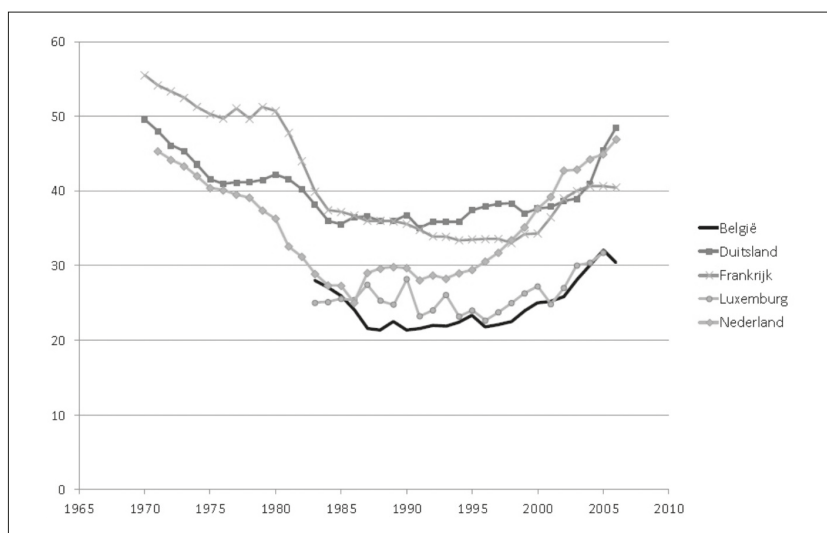
FIGUUR 4: LEEFTIJDSPIRAMIDE VAN BELGIE IN 2050

Bron: vooruitzichten van het Federaal Planbureau (2012).

Deze evolutie brengt heel wat problemen op politiek en economisch vlak met zich mee, met name de kwestie van de financiering van de pensioenen en de gezondheidszorg (Griffiths, 1997 en Kilbom, 1999).

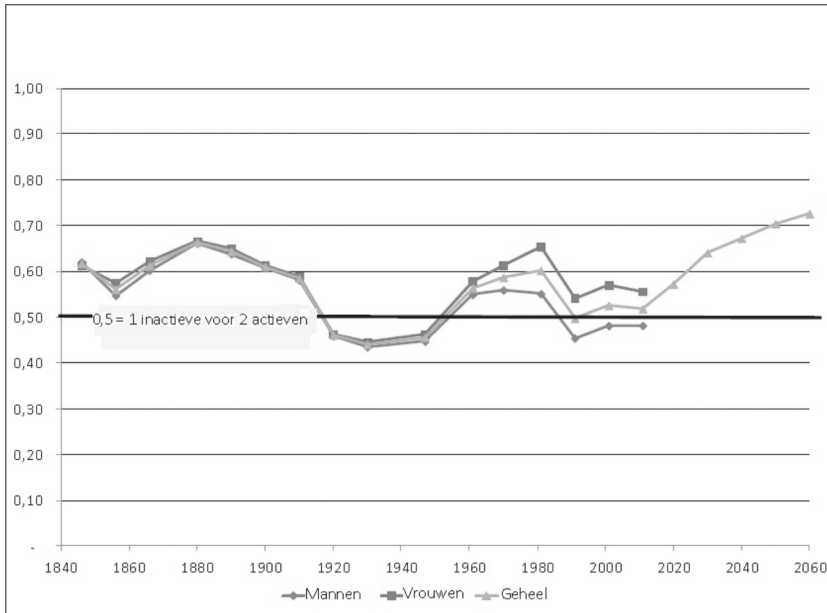
In België lijkt het probleem des te groter omdat de arbeidsmarkt gekenmerkt wordt door een zeer zwakke activiteitsgraad van de groep tussen 55 en 64 jaar (figuur 5), die een heel stuk lager ligt dan het gemiddelde in de EU-27. Er is weliswaar in al deze landen sprake van een stijging van de tewerkstellingsgraad, maar België blijft achterlopen op landen als Frankrijk, Duitsland en zelfs Nederland (in 2005 bedroeg de tewerkstellingsgraad van mannen tussen 55 en 64 jaar in België 41% tegenover 54% in Duitsland, 44% in Frankrijk en 57% in Nederland).

FIGUUR 5: EVOLUTIE VAN DE TEWERKSTELLINGSGRAAD VAN DE GROEP 55-64-JARIGEN VAN ENKELE EUROPESE LANDEN TUSSEN 1970 EN 2006 (IN %)

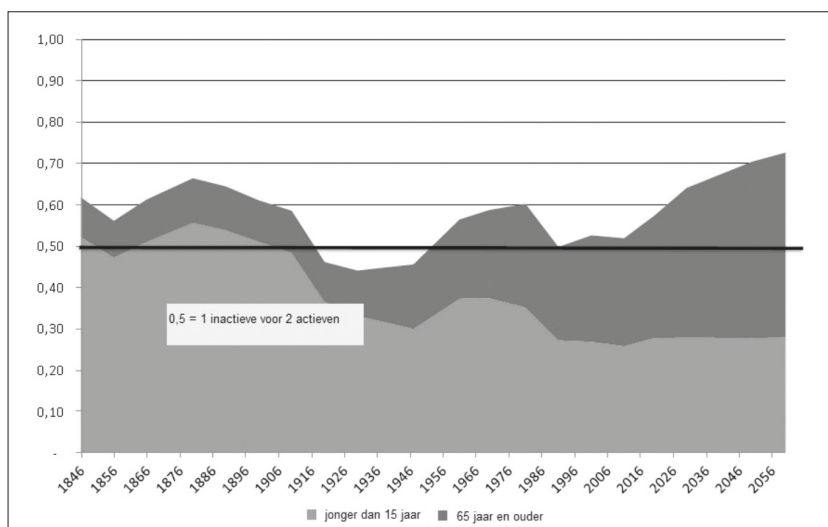
Bron: Observatoire des retraites (<http://www.observatoire-retraites.org/>).

3. EVOLUTIE VAN DE AFHANKELIJKHEIDSRATIO

De langere levensverwachting en de vergrijzing van de bevolking hebben een ingrijpende verandering teweeggebracht in de verhouding tussen de inactieve leeftijd en de actieve leeftijd. Nu de babyboomgeneratie massaal met pensioen is gegaan, wordt dit onevenwicht nog versterkt, wat klassiek wordt uitgedrukt door middel van de afhankelijkheidsratio (figuur 6). Een waarde van 0,5 stemt overeen met een verhouding van 1 inactieve op 2 actieven en een waarde van 1 met een strikte gelijkheid, d.w.z. 1 actieve op 1 inactieve. Met andere woorden, elke toename van deze indicator vertaalt zich in een toename van de last op de actieven, en dus in een verslechtering van de situatie. Op de grafiek zien we een vrij grote gelijkenis tussen de niveaus van de 19de eeuw en van 1981 (d.w.z. voor de 20ste eeuw de ongunstigste waarde). Na 2011 zou, aldus de vooruitzichten die zijn uitgevoerd door het Planbureau (2012), de afhankelijkheidsratio regelmatig moeten groeien om in 2060 een niveau van 0,75 te bereiken, d.w.z. het equivalent van 3 inactieven voor 4 actieven, met andere woorden een bijzonder hoge werkbelasting.

FIGUUR 6: AFHANKELIJKHEIDSRATIO (1846-2060)

Als we een onderscheid maken tussen de belasting gekoppeld aan kinderen en de belasting gekoppeld aan ouderen (figuur 7), zien we dat het gewicht van de jongsten sterk afneemt sinds 1910, wat de gunstige situatie van de afhankelijkheidsratio van de jaren 1920-1947 verklaart, toen de verhouding meer dan 2 actieven op 1 inactieve was. Omgekeerd neemt het gewicht van de ouderen na 1920 aanzienlijk toe. Dit proces versnelde nog na 2010, toen de babyboomgeneratie massaal met pensioen begon te gaan. Zo zitten we in 1981 met een afhankelijkheidsratio van een niveau dat vergelijkbaar is met het niveau dat we omstreeks 1900 zagen, maar met totaal verschillende realiteiten. In 1900 bestaat de inactieve bevolking hoofdzakelijk uit kinderen jonger dan 15 jaar, terwijl in 1981 de verhouding jongeren/ouderen ongeveer in evenwicht is. In dit stadium is een manier om deze scheve situatie te corrigeren, mogelijk het wegen van het gewicht van elke categorie naar gelang van haar reële financiële belasting. Als we in overweging nemen dat een oudere de samenleving meer “kost” dan een kind, zouden we ons vandaag in een veel ongunstiger situatie bevinden en met een toekomst die veel somberder oogt dan de klassieke afhankelijkheidsratio laat zien.

FIGUUR 7: AFHANKELIJKHEIDSRATIO (1846-2060)²

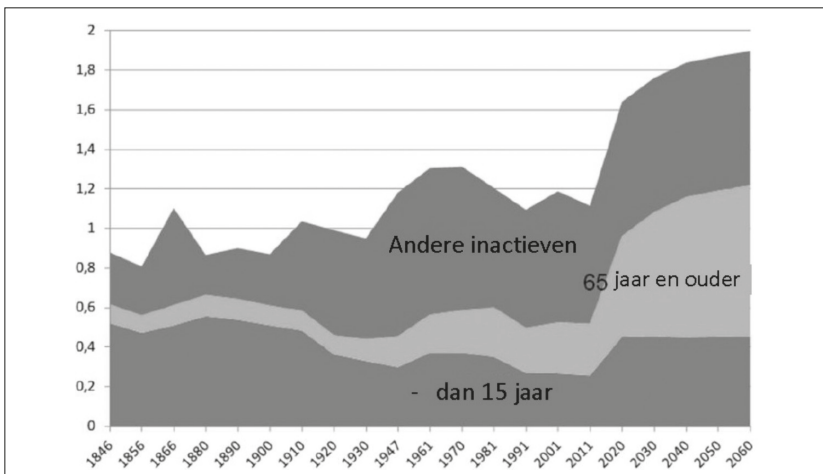
Toch plaatst de afhankelijkheidsratio ons niet alleen voor dit probleem van weging, maar ook voor een andere moeilijkheid: hij zet uiterst uiteenlopende situaties bij elkaar (Lannoye en Lypszic, 2000). Dit percentage brengt personen in de inactieve leeftijd (-15 jaar en 65 jaar en ouder) immers in verband met de populatie in de actieve leeftijd (15-64 jaar). In deze laatste categorie zitten niet alleen personen met een baan, maar ook studenten, werklozen, personen die geen enkel beroep uitoefenen en ook niet op zoek zijn naar werk, bruggepensioneerden, ... d.w.z. allemaal personen die in feite ten laste zijn van een beroepsactieve of van wie de inkomsten afhankelijk zijn van de sociale zekerheid en dus van de belastingen die op de inkomsten van de beroepsactieven worden geheven. Deze personen moeten dus in de teller zitten in plaats van in de noemer.

We wilden derhalve een gecorrigeerde afhankelijkheidsratio berekenen (figuur 8) waarbij alleen personen die een bezoldigde beroepsactiviteit uitoefenen in de noemer worden opgenomen, met andere woorden personen die, door belastingen te betalen, bijdragen tot de begroting van de sociale zekerheid. De situatie blijkt dus veel complexer te zijn. Het gewicht van de 65-plussers neemt

(2) We hadden ervoor kunnen kiezen te werken met het afhankelijkheidspercentage van ouderen (verhouding van 65-plussers tot 15-64-jarigen (actieve leeftijden)). Toch is het doel van deze bewijsvoering aan te tonen dat de belasting op de actieven niet alleen slaat op mensen ouder dan 65; vandaar het belang te werken met de afhankelijkheidsratio.

in de loop der jaren weliswaar toe, maar dat van de andere inactieven (huisvrouwen, werklozen, bruggepensioneerden, studenten ouder dan 15 jaar, ...) is daarom ook niet te verwaarlozen. In 2011 zijn de drie categorieën (jonger dan 15 jaar, 65 jaar en ouder en andere inactieven) even groot. Door te beweren dat de tewerkstellingsgraad per leeftijd constant blijft na 2011 en door de hypothesen van de bevolkingsvooruitzichten van het Federaal Planbureau (2011) te volgen, stabiliseert het gewicht van de kinderen jonger dan 15 jaar en dat van de andere inactieven zich vervolgens, terwijl dat van de ouderen toeneemt. In 1846 is er trouwens meer dan één persoon met een baan tegenover een persoon zonder baan. Vervolgens is de situatie er snel op achteruitgegaan en omstreeks 1970 was er één actieve op anderhalve niet-werkende. De impact van de wetgeving op de verplichte pensioenen is zeer duidelijk: na 1930 zal het gewicht van de 65-plussers gestaag blijven toenemen, terwijl hun bijdrage tot de noemer vermindert. Ten slotte heeft de grotere arbeidsparticipatie van vrouwen de afgelopen jaren geleid tot een situatie waarin de door de afhankelijkheidsratio uitgedrukte arbeidsbelasting zwakker is dan degene die we in de jaren zestig kenden. Toen enkele jaren geleden de babyboomgeneratie massaal met pensioen begon te gaan was de absolute en relatieve groep 65-plussers in één klap een pak groter geworden. Vanuit dit standpunt bevestigt de demografische evolutie de noodzaak van een politieke reactie. Verderop in dit artikel worden twee oplossingen naar voren geschoven (die overigens lang niet de enige zijn): de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd en de toename van de activiteitsgraad van de 50-64-jarigen.

FIGUUR 8: GECORRIGEERDE AFHANKELIJKHEIDSRATIO³ (HYPOTHESE: CONSTATE TEWERKSTELLINGSGRAAD NA 2011)

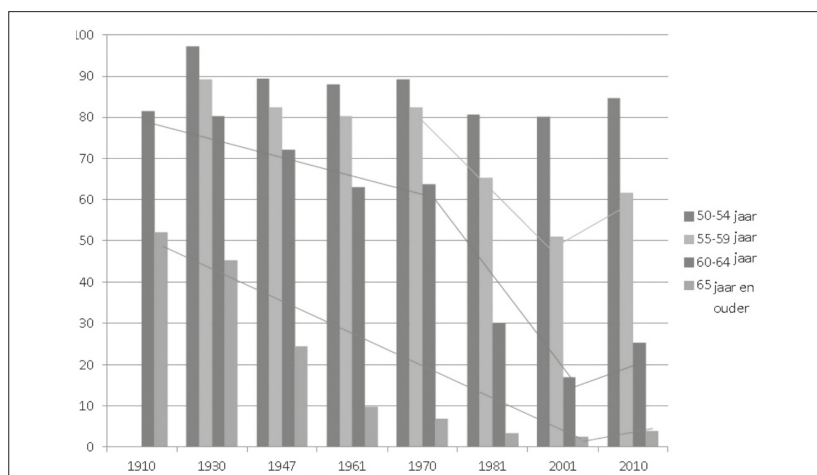
(3) Voor de jaren 2020-2060 hebben we ons aangesloten bij de doelstellingen die zijn vastgelegd in de economische vooruitzichten van het Planbureau, die gewag maken van een activiteitsgraad van 73,2% in 2020. Voor de volgende jaren wordt verondersteld dat de graad constant zal zijn (Federaal Planbureau, 2012).

4. OPLOSSINGEN: DE PENSIOENLEEFTIJD VERHOGEN? DE TEWERKSTELLINGS- GRAAD VAN OUDEREN OPTREKKEN?

4.1. DE PENSIOENLEEFTIJD VERHOGEN?

Wanneer men de evolutie van de tewerkstellingsgraad bij mannen van 50 jaar en ouder onderzoekt, merkt men onmiddellijk de impact van de verschillende wetgevingen op. In 1910, d.w.z. voordat er een wetgeving was die het verplichte pensioen op 65 jaar voor arbeiders en bedienden oplegde, is de tewerkstellingsgraad bij mannen van 65 jaar en ouder hoger dan 50% (figuur 9). In 1930 (d.w.z. enkele jaren na de stemming van de wetten die het pensioen op 65 jaar oplegden (Sanderson et al., 2012 en Vanthemsche, 1994)), bedraagt hij nog 45%, maar vanaf 1947 duikt hij onder de 30%, om vanaf 1970 tot minder dan 10% te zakken. Voor de 55-64-jarigen blijft hij tot 1970 hoger dan 60%, ook al zien we een geleidelijke daling van de tewerkstellingsgraad van de 60-64-jarigen. De crisis van de jaren zeventig en de uitwerking van een beleid dat mensen ertoe aanzette de arbeidsmarkt vervroegd te verlaten, hebben deze trend nog verder versterkt. In 2001 bedraagt de tewerkstellingsgraad bij mannen tussen 60 en 64 minder dan 20% en ligt die van de 55-59-jarigen net iets boven de 50%. Na die datum zien we dat de tewerkstellingsgraad in alle leeftijdsgroepen opnieuw stijgt als gevolg van de wijzigingen die zich in de Belgische wetgeving hebben voorgedaan en die voornamelijk tot doel hadden een vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt te verminderen. In deze context is de kwestie van de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd aan de orde.

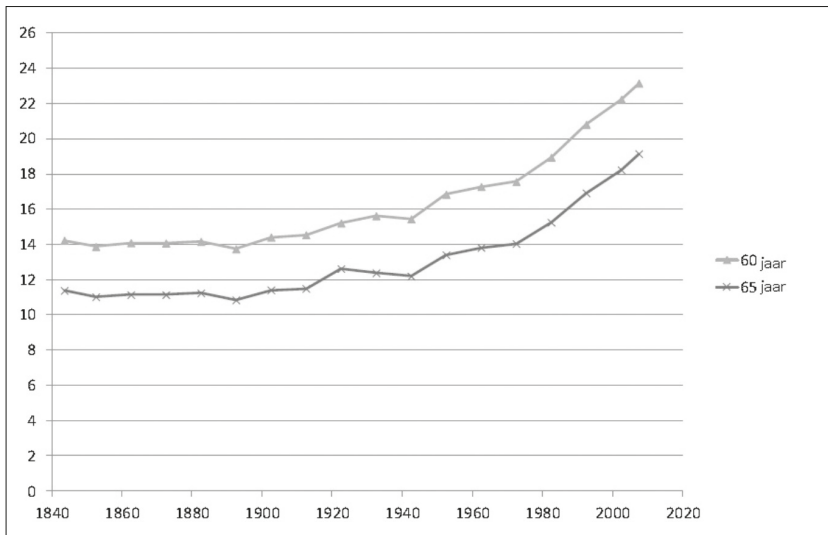
FIGUUR 9: EVOLUTIE VAN DE WERKGELEGENHEID BIJ MANNEN VAN 50 JAAR EN OUDER VAN 1910 TOT 2010

Bron: volkstellingen van 1910 tot 2001; IWEPS, 2010.

Het startpunt van deze denkoefening is een zin uit de Parlementaire annalen van de Kamer, waarin de rol van de eerste pensioenkassen wordt toege- licht: “*De algemene pensioenkas zal hem de middelen voor de laatste jaren van zijn leven ter beschikking stellen.*” (Verslag van de centrale sectie, zitting van 22 november 1860, p. 149). Dit verband tussen pensioen en “laatste levensjaren” zal al vlug worden scheefgetrokken door de hogere levensverwachting. In 1860 (figuur 10) kon een man van 60 jaar hopen nog gemiddeld 14,1 jaar te leven. Een man van 65 jaar had nog 11,1 jaar voor de boeg. In 2010 zijn deze cijfers gestegen tot respec- tievelijk 23,2 jaar en 19,2 jaar. Dat komt dus voor elke gepensioneerde neer op 8 ex- tra jaren die moeten worden gefinancierd, als we vergelijken met de situatie in 1860.

FIGUUR 10: LEVENSV ERWACHTING BIJ MANNEN OP 60 JAAR EN 65 JAAR VAN 1841 TOT 2010

Zo bekeken zou een eerste oplossing erin kunnen bestaan iets te doen aan de wettelijke pensioenleeftijd, wat verscheidene Europese landen de afgelopen jaren dan ook heb- ben gedaan. Naar 1860 terugkeren is geen optie, maar we kunnen wel teruggaan naar de situatie die heerste in 1925 (net na de stemming van de wetten betreffende het ver- plichte pensioen op 65 jaar). De levensverwachting op 65 jaar (mannen en vrouwen samen) bedroeg toen 12,0 jaar; in 2010 was dat 18,2 jaar (Bron: Human Mortality Database). Pas op 73 jaar bereikt ze een niveau dat vergelijkbaar is met de situatie in 1925, toen de levensverwachting 12,4 jaar was. Met andere woorden, om voor gepen- sioneerden van 2010 te komen tot een levensverwachting die vergelijkbaar is met die van 1925 zou de wettelijke pensioenleeftijd als volgt moeten worden verhoogd:

- voor mannen bedroeg de levensverwachting op 65 jaar in 1925 11,4 jaar en in 2010 17,0 jaar, en zou de pensioenleeftijd moeten worden opgetrokken tot 73 jaar (11,4);
- voor vrouwen bedroeg de levensverwachting op 65 jaar in 1925 12,5 jaar en in 2010 20,6 jaar, en zou de pensioenleeftijd moeten worden opgetrokken tot 75 jaar (12,6);

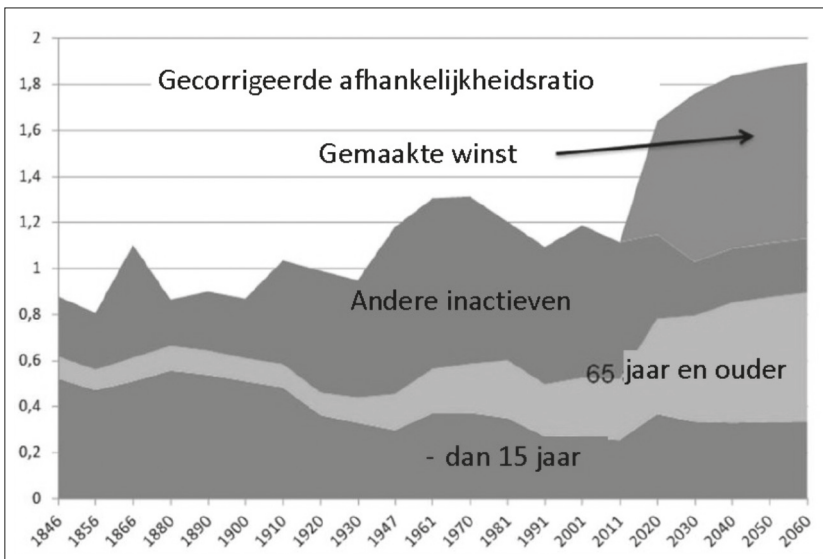
Een dergelijke oplossing zou impliceren dat er een flexibel mechanisme moet worden voorzien waarmee de wettelijke pensioenleeftijd regelmatig wordt verhoogd om de vergrijzing te compenseren. In dit geval is een element waarmee we rekening moeten houden de gezondheidstoestand van de mensen. We kunnen de vergrijzing niet beschouwen als louter een “*statistisch artefact*”, zoals bepleit door Bourdelais (1989). Want de gezondheidstoestand van een 65-jarige vandaag mag dan wel in niets te vergelijken zijn met de gezondheidstoestand van iemand van dezelfde leeftijd in het begin van vorige eeuw, toch kunnen we de pensioenleeftijd niet tot in het oneindige blijven verhogen. Deze oplossing lijkt in de ogen van de politici weliswaar steeds meer op een noodzakelijk kwaad, maar kan niet meer zijn dan een oplossing op zeer lange termijn, te meer daar de tewerkstellingsgraad van de 55-plussers parallel daarmee moet worden opgetrokken. Welnu, we kunnen niet beweren dat mensen op de arbeidsmarkt houden ook betekent dat ze aan het werk moeten worden gehouden.

Een ander (aanvullend) denkspoor kan zijn dat er iets wordt gedaan aan de last die de inactieven op de schouders van de actieven leggen. Daarvoor moeten we de tewerkstellingsgraad van de 50-plussers verhogen. Een van de eerste maatregelen die door de Belgische regering werd genomen, was trouwens de mogelijkheden tot vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt in te perken. Die maatregel leverde bijna onmiddellijk resultaat op, want tussen 2001 en 2010 is de activiteitsgraad voor de groep tussen 50 en 54 jaar gestegen van 51% naar 61% (figuur 9), terwijl er ook in de leeftijdsgroep ouder dan 55 jaar een (lichtere) stijging van de tewerkstellingsgraad was. Met andere woorden, parallel met deze verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd moeten we op zoek gaan naar maatregelen waarmee we de effectieve leeftijd waarop mensen de arbeidsmarkt verlaten, dicht bij de wettelijke pensioenleeftijd kunnen brengen en op die manier werkgevers kunnen stimuleren oudere werknemers langer in dienst te houden of te nemen.

4.2. DE TEWERKSTELLINGSGRAAD VAN OUDEREN OPTREKKEN?

We nemen er opnieuw de afhankelijkheidsratio (figuur 11) bij en willen de hypothese van een hogere tewerkstellingsgraad van de 50-plussers en een terugkeer naar een voltijdse baan voor de groep van de 15-64-jarigen onderzoeken. Als we ervan uitgaan dat omstreeks 2030 voor de hele bevolking in de leeftijdsgroep 15 tot 64 jaar de tewerkstellingsgraad opnieuw even hoog is als degene die we omstreeks 1920 zagen (d.w.z. 81% (in 2011 was dat 60%)), dan krijgen we de volgende grafiek.

FIGUUR 11: GECORRIGEEDE AFHANKELIJKHEIDSRATIO (HYPOTHESE: VERHOGING VAN DE TEWERKSTELLINGSGRAAD NA 2011)

In deze hypothese zouden we, zonder verhoging van de wettelijke leeftijd voor uitrede uit de arbeidsmarkt, een aanzienlijke vermindering zien van het gewicht dat de inactieven op de schouders van de actieven leggen. De hypothese van een mogelijke terugkeer naar een voltijdse tewerkstelling valt misschien te bespreken, het is ook zo dat een verhoging van de tewerkstellingsgraad een deuk maakt in het demografische alibi van de vergrijzing om een rechttoe rechtaan verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd te rechtvaardigen. Een dergelijke verhoging zou weliswaar ongetwijfeld de afhankelijkheidsratio verkleinen en daar zou de sociale zekerheid alleen maar wel bij varen. De meeste Europese landen hebben dat trouwens goed begrepen en hebben zeer snel en bijna unaniem aan deze hendel getrokken (Barangé, 2009).

Toch zal het, zoals Vandenberghe (2010) vaststelt, niet volstaan een rem te zetten op de brugpensioenen (en in het verlengde daarvan de pensioenleeftijd te verhogen) om de tewerkstellingsgraad van ouderen te vergroten. De politieke actie botst hier op twee samenvallende wensen:

- die van de oudere werknemers die naar dit pensioen verlangen. Dit verlangen is gekoppeld aan verscheidene parameters die zijn geïdentificeerd door Gaullier (2002, p. 76): *“Aan de basis ervan liggen immers heel wat andere aspecten, waarvan wij hier alleen maar een opsomming kunnen geven: de negatieve evolutie ten overstaan van arbeid en valorisatie, en omgekeerd, van de vrije tijd die met het pensioen gepaard gaat, de gezondheidstoestand en de houding tegenover de vergrijzing, de situatie van het koppel en het gezin, de participatie aan de solidariteit tussen de generaties (werkgelegenheid voor jongeren die de plaats innemen van bruggepensioneerden)”*;
- en die van de bedrijven, die in het vervroegd pensioen een kans zien om bepaalde moeilijkheden op te lossen die te maken hebben met oudere werknemers. Gaullier (2002, p. 71) identificeert drie soorten redenen waarvoor bedrijven mensen aanmoedigen vervroegd met pensioen te gaan: de individuele productiviteit die bij oudere werknemers als zwakker beschouwd wordt; de leeftijdspiramide die het bedrijf ertoe aanzet oudere werknemers te vervangen door jonge, minder dure krachten en de algemene productiviteit van het bedrijf, die zou worden beïnvloed door de twee vorige parameters.

We moeten dus aan de mentaliteit sleutelen om ervoor te zorgen dat deze oudere actieven aan het werk kunnen en willen blijven. Sommige landen stellen voor stimuleren in het leven te roepen om ouderen in dienst te nemen of te houden (via bonusmechanismen voor de jaren die na de leeftijdsgrens worden gepresteerd) (Benallah et al., 2009); andere landen verlagen het vervangingspercentage⁴ (dat is met name het geval in Zweden en in Italië, waar een mechanisme van automatische aanpassing aan de evolutie van de levensverwachting voorzien is) (Barangé, 2009). Ten slotte hebben sommige landen, zoals Denemarken en Frankrijk, mechanismen van geleidelijk pensioen ontwikkeld, dat oudere werknemers de kans geeft een beter evenwicht te vinden tussen hun privéleven en hun beroepsactiviteit, terwijl het in andere landen, zoals Duitsland (waar men zo lang mag blijven werken als men wil, zonder leeftijdsbeperking), het Verenigd Koninkrijk en Zweden toegestaan is werken en pensioen te combineren wanneer is voldaan aan de voorwaarden om met pensioen te gaan (Barangé, 2009; Hallé en Jolivet, 2007). De maatregelen hebben tot doel oudere werknemers langer op de arbeidsmarkt te houden en de facto de kloof tussen de wettelijke pensioenleeftijd en de effectieve pensioenleeftijd te verkleinen. De doeltreffendheid van deze maatregelen is voer voor discussie. Het is momenteel moeilijk de impact ervan te evalueren omdat er nog niet voldoende tijd overheen is gegaan.

(4) Door het niveau van de pensioenen te verlagen wil men enerzijds snijden in de uitgaven, maar anderzijds ook de werknemers aanzetten langer te blijven werken.

Ten slotte mogen we ook niet uit het oog verliezen dat het gewicht van de 65-plussers kleiner is dan 50% van de groep niet-werkenden. Deze groep bestaat eveneens uit kinderen en jongeren die nog studeren (en dat steeds langer blijven doen) en werkzoekenden (deze mensen zijn wel aanwezig op de arbeidsmarkt maar oefenen geen enkele bezoldigde activiteit uit en wegen de facto op de actieven die wel een baan hebben). Ook moeten we, eerder dan na te denken over een manier om oudere werknemers zo lang mogelijk actief te houden, een algemene denkoefening houden en daarbij alle leeftijdsgroepen opnemen die bij de arbeidsmarkt betrokken zijn.

5. **BESLUIT**

Deze tekst heeft tot doel de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd strikt vanuit demografisch standpunt te analyseren. De vergrijzing van de bevolking en het toenemende gewicht van de 65-plussers, met name doordat de babyboomgeneratie massaal met pensioen gaat, veroorzaakt een probleem, niet alleen door het toenemende gewicht van de 65-plussers, maar ook (en vooral) door de zwakke tewerkstellingsgraad van de 55-64-jarigen. Deze zwakke tewerkstellingsgraad is het gevolg van het beleid dat sinds de crisis van de jaren zeventig is gevoerd, waarbij een vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt werd gestimuleerd.

Vertrekkende vanuit de analyse van de afhankelijkheidsratio en verwijzend naar de wijze waarop hij berekend is, met name door alleen rekening te houden met mensen die een baan hebben in de noemer, konden wij duidelijk maken dat de groep 65-plussers minder zwaar weegt dan die van de inactieven tussen 15 en 64 jaar (waarin een groot aantal bruggepensioneerden zit). De wettelijke pensioenleeftijd zonder meer verhogen zal niet alle moeilijkheden die met de vergrijzing van de bevolking gepaard gaan, oplossen. We moeten immers mechanismen vinden waarmee we de tewerkstellingsgraad van oudere werknemers kunnen optrekken, door hen de kans te bieden een beroepsactiviteit uit te oefenen (meer werkgelegenheid voor senioren) maar ook door te trachten de kloof tussen de wettelijke en de effectieve pensioenleeftijd te verkleinen. Parallel daarmee moeten we erop toezien dat deze oudere werknemers geen concurrentie betekenen voor de werkgelegenheid van jongeren.

De demografische vergrijzing noopt dus weliswaar tot het nemen van bepaalde beslissingen, maar mag geen alibi zijn voor simplistische antwoorden. De situatie moet in haar geheel worden onderzocht door alle actieve leeftijden in de denkoefening mee te nemen. Elk actie die op één enkele leeftijdsgroep gericht is, kan gevolgen hebben voor de andere groepen. De wettelijke pensioenleeftijd verhogen zal niet volstaan. Er bestaan denkpijsten, er moeten er ongetwijfeld verscheidene worden gecombineerd en mogelijk andere worden uitgevonden.

(Vertaling)

6. BIBLIOGRAFIE

Barangé, C., Vieillissement et retraites: le temps des réformes en Europe, *Retraite et société*, 2/2009, nr. 58, pp. 192-206, 2009.

Benallah, S., Duc, C. en Legendre, F., Faut-il reculer l'âge légal du départ à la retraite?, *Tijdschrift van het OFCE*, nr. 109, pp. 101-108, 2009.

Bourdelaïs, P., Vieillissement de la population ou artefact statistique?, *Gérontologie et Société*, nr. 49, pp. 22-32, 1989.

Caradec, V., *Sociologie de la vieillesse et du vieillissement*, Parijs, Editions Armand Colin, 2de uitgave, 127 p., 2010.

Devolder, P. en Maréchal, X., Réforme du régime belge de pension légale basée sur la longévité, *Belgian Actuarial Bulletin*, deel 7, pp. 34-38, 2007.

Eggerickx, T., Oris, M., Sanderson, J.-P. en Vilpert, S., *L'évolution de la population, l'âge et le sexe*, Monographie 1 de l'Enquête socio-économique de 2001, DGSIE, Brussel, 230 p., te verschijnen.

Federaal Planbureau, *Economische vooruitzichten. 2012-2017*, Brussel, 176 p., 2012.

Gaullier, X., Retraites, préretraites et temps de la vie, *Gérontologie et société*, nr. 102, pp. 67-85, 2002.

Griffiths, A., Ageing, Health and Productivity: a challenge for the new millennium, *Work and Stress*, deel 11, pp. 197-214, 1997.

Hallé, G. en Jolivet, A., La retraite progressive: une réelle option en France et au Québec?, *Santé, société et solidarité*, nr. 1, pp. 99-106, 2007.

Kilbom, A., Evidence-based programs for the prevention of early exit from work, Experimental, in *Aging Research*, deel 25, pp. 291-299, 1999.

Lannoye, F. en Lypszic, B., *Le vieillissement en Belgique: données démographiques et implications économiques*, Luik, Working papers van het CREPP, nr. 4, 2000.

Loriaux, M., Remy, D. en Vilquin, E. (eds), *Populations âgées et révolution grise. Les hommes et les sociétés face à leurs vieillissements. Chaire Quetelet 1986*, Louvain-la-Neuve, 1986.

Moulaert, T., Le Pacte de solidarité entre les générations, *Courrier hebdomadaire* du CRISP, 1/2006, nr. 1906-1907, pp. 5-68, 2006.

Sanderson, J.P., Burnay, N. en Eggerickx, T., *Vieillessement de la population et mise en place du système des retraites en Belgique*, Mededeling voorgesteld tijdens het 17de internationaal colloquium van de AIDELF: Démographie et politiques sociales, Ouagadougou (Burkina Faso), november 2012.

Vanthemsche, G., *La sécurité sociale. Les origines du système belge. Le présent face à son passé*, Deboeck, Brussel, 200 p., 1994.

Vandenberghe, V., Peut-on se passer des préretraites et dispenses de recherche d'emploi pour les chômeurs âgés?, *Reflets et perspectives de la vie économique*, nr. 49, pp. 107-124, 2010.

INHOUDSTAFEL

DE PENSIOENHERVORMING IN VRAAG GESTELD: RECHTVAARDIGT DE DEMOGRAFISCHE VEROUDERING DAT WE ONS BEPERKEN TOT HET VERHOGEN VAN DE WETTELIJKE PENSIOENLEEFTIJD?

1.	INLEIDING	3
2.	EVOLUTIE VAN DE VERGRIJZING SINDS 1970	5
3.	EVOLUTIE VAN DE AFHANKELIJKHEIDSRATIO	8
4.	OPLOSSINGEN: DE PENSIOENLEEFTIJD VERHOGEN? DE TEWERKSTELLINGS- GRAAD VAN OUDEREN OPTREKKEN?	12
4.1.	DE PENSIOENLEEFTIJD VERHOGEN?	12
4.2.	DE TEWERKSTELLINGSGRAAD VAN OUDEREN OPTREKKEN?	15
5.	BESLUIT	17
6.	BIBLIOGRAFIE	18